

Percepcja samogłosek w języku nienatywnym: oddziaływanie kategorii i cech

STRESZCZENIE

Podczas nauki drugiego języka percepcja jego dźwięków sprawia wiele trudności: oprócz rutynowego odfiltrowywania czynników środowiskowych, kategorie dźwięków pierwszego języka filtrują dźwięki drugiego języka (Trubieckoj 1939/69). Dźwięki drugiego języka, nawet jeżeli jest ich więcej albo są inne, słyszane są jako dźwięki pierwszego języka albo waga niektórych cech danego dźwięku w drugim języku jest przeceniana lub niedoceniana. Założono, że akustyczne detale danego dźwięku są jego cechami fonetycznymi, które mogą mieć znaczenie fonologiczne, jeżeli są używane do rozróżniania kategorii fonologicznych (por. Best 1995). Dotychczas uważano, że percepcja mowy w drugim języku to asymilacja tych dźwięków drugiego języka, które są podobne do dźwięków pierwszego języka lub tworzenie nowej kategorii dla dźwięków zasadniczo różniących się od kategorii języka pierwszego (Flege 1995, Best 1995, Best and Tyler 2007). Pajak i Levy (2014) sugerują, że znaczną rolę, obok kategorii, w percepcji drugiego języka odgrywają znane z pierwszego języka cechy dźwięków, których możemy użyć nawet w innych kontekstach.

Cele monografii były następujące: (1) zbadanie współdziałania kategorii i kombinacji cech w percepcji dźwięków nienatywnego języka, (2) zbadanie roli czynników wpływających na percepcję mowy w nienatywnym języku i zaproponowanie hierarchii tych cech, (3) wieloaspektowe zbadanie percepcji angielskich samogłosek przez Polaków uczących się języka angielskiego, (4) zbadanie jak związana z akwizycją nienatywnego języka reorganizacja percepcji wpływa na percepcję dźwięków języka obcego (percepcja dźwięków języka niderlandzkiego, z bardzo bogatym systemem samogłoskowym i dźwięków języka tureckiego z silnie naznaczoną kombinacją cech (samogłoska tylna niezaokrąglona), przez Polaków uczących się jednego z następujących języków: angielskiego, niderlandzkiego i francuskiego, które różnią się cechami używanymi kontrastywnie). Przyjęta hipoteza była następująca: efekty filtrowania dźwięków drugiego języka

przez kategorie pierwszego są modyfikowane przez cechy – jedna znana cecha zwiększa prawdopodobieństwo odpowiedniej percepcji dźwięku drugiego języka, a kombinacja znanych cech zwiększa prawdopodobieństwo odpowiedniej percepcji. W percepcji mowy, która ulega przekształceniom w wyniku uczenia się drugiego języka istnieje też hierarchia cech. Cechy związane z pozycją języka w jamie ustnej, na których opiera się asymilacja do kategorii pierwszego języka, zajmują w tej hierarchii najwyższe pozycje.

Percepcja samogłosek nienatywnych języków została zbadana podczas eksperymentów wykorzystujących naturalne nagrania ludzkiego głosu w językach angielskim, niderlandzkim i tureckim. Rodzaje badań obejmowały: kategoriale rozróżnianie dźwięków AXB, asymilację dźwięków nienatywnego języka do polskich kategorii samogłoskowych z pomiarem stopnia asymilacji, identyfikację dźwięków nienatywnego języka oraz porównanie podobieństwa między samogłoskami w parach. Wybór tych testów pozwolił uniknąć dylematów z wyborem zapisu sugerowanych odpowiedzi oraz porównać wyników różnych grup i wyłonić cechy, które oprócz kategorii warunkują percepcję. Badanymi byli Polacy uczący się na poziomie zaawansowanym: (1) języka angielskiego w badaniu wzdlużnym percepcji angielskich samogłosek, (2) języka angielskiego, niderlandzkiego lub francuskiego w badaniach percepcji niderlandzkich i tureckich samogłosek.

Przeanalizowano nie tylko rolę cech fonetycznych, ale też ich kombinacji, jako czynników pomocniczych, obok kategorii, w decyzjach percepcyjnych. Badania potwierdziły główną rolę kategorii, które działają na zasadzie magnesu, ale udowodniły również rolę i hierarchię pojedynczych cech w percepcji mowy w języku nienatywnym: położenie języka względem osi poziomej ma stosunkowo małe znaczenie, większy wpływ mają iloczas i zaokrąglenie ust oraz cecha mająca największy wpływ na percepcję, czyli wysokość samogłoski. W percepcji dźwięków obcego języka daje się zauważyć wpływ kombinacji cech występujących w znanych osobom badanym językach albo wpływ kombinacji cech różniących testowane dźwięki od dźwięków znanych języków. Wyniki pokazały, że percepcja nienatywnych samogłosek jest procesem bardzo złożonym, częściowo zależnym od typu zadania, z wieloma stopniowymi efektami i wynikami uzależnionymi od niewielkich akustycznych różnic pomiędzy dźwiękami.